

Opracowanie: *Ewelina Nocna-Podolak*

*„Ach te Kujawy moje. Takie zdrowe, żyzne, tęgie, bogate strony, stare, polskie.
Jakie łany pszenicy, jakie modraki i kąkole, jakie bory sosnowe, ile wrzosu,
jakie piachy, jaka Wisła, jakie chłopy, jakie dziewczki, jakie chaty.”*

Stanisław Nowakowski

SCENARIUSZ ZAJĘĆ INTERDYSCYPLINARNYCH DLA KL. IV – VI

„W KUJAWSKIEJ CHACIE Z FRYDERYKIEM CHOPINEM”

Kujawy to dzielnica Polski leżąca między Wielkopolską, Pomorzem i Mazowszem, określana jest jako jeden z najciekawszych regionów kraju pod względem kultury ludowej. Tematem przewodnim zajęć jest architektura wiejska – obejmuje różnorodne zagrody np. chałupy, stodoły, budynki inwentarskie, stare zakłady rzemieślnicze – kuźnia, garncarnia; obiekty przemysłu wiejskiego – wiatrak "koźlak" i użyteczności publicznej – remiza, karczma, szkoła. Zajęcia nt. architektury wiejskiej mogą być poprzedzone wycieczką na zajęcia muzealne w *Muzeum Ziemi Kujawsko-Dobrzyńskiej* we Włocławku pt. „*Wnętrze mieszkalne na Kujawach i Ziemi Dobrzyńskiej na przełomie XIX i XX wieku*”, „*Kujawy - region etnograficzny. Kultura materialna: budownictwo, zajęcia codzienne, przemysł ludowy.*” oraz do *Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego* w Kłóbce, gdzie odtworzone są różnorodne zagrody, w których toczyło się niegdyś życie rodziny chłopskiej i które były ośrodkami zajęć gospodarskich.

CELE EDUKACYJNE

A) KSZTAŁCENIE

- kształcenie percepcji słuchowej utworów literackich,
- kształcenie wrażliwości muzycznej,
- rozwijanie i pogłębianie zainteresowań przeszłością,
- poznanie utworów Chopina powstałych podczas pobytu na Kujawach,
- korzystanie z różnych źródeł informacji
- kształcenie umiejętności wypowiedzania się na temat architektury wiejskiej na Kujawach,
- wzbogacenie zasobu słownictwa o wyrazy związane z architekturą wiejską.

B) WYCHOWANIE

- pogłębianie i umacnianie postaw patriotyzmu regionalnego,
- doskonalenie umiejętności efektywnej organizacji własnej pracy oraz działania w grupie,
- kształtowanie poszanowania dla dorobku polskiej kultury,

- rozwijanie zamiłowania do muzyki Chopina.

METODY PRACY: praca w grupie i indywidualna, rozmowa kierowana, nauka piosenki „Życzenie”, pogadanka, praca z tekstem, pokaz, ćwiczenia praktyczne.

FORMY PRACY: zbiorowa, indywidualna, w grupach.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: reprodukcje obrazów o tematyce wiejskiej, „Sonet I” Jana Kasprowicza, płyty CD z utworami Chopina, Krzyżówka, Mapa Polski, kartki, farby, wycinanki, nożyczki, klej biurowy, pisaki, odtwarzacz CD, portret Chopina, karty pracy, materiały z Internetu na temat architektury wiejskiej Kujaw.

- I. Rozpoczęcie zajęć** – określenie położenia regionu i miejscowości Kłóbka na mapie Polski – zaznaczenie ich na mapie konturowej. Podanie obiektów jakie znajdują się na terenie skansenu w Kłóbce.

II. Wprowadzenie do tematyki zajęć

„Piękna to okolica Kujawy; na borach jej tylko zbywa; ma wszakże piękne gaiki, ziemię urodzajną, łąk dużo. – Mieszkańcy pracowici; jedni pasą trzody, inni uprawiają rolę, kobiety przedzeniem, robieniem płótna, i gospodarstwem domowym zajęte. (...). Włościanie oddychają miłą prostotą, zawsze weseli i kontenci z swego przeznaczenia; a ponieważ zbyt wielką pańszczyzną i daremszczyznami nie są przeciążeni, mają czas pracować i dla siebie, a po pracy swobodnie i wesolo przepędzać chwile. (...) Mówią dobrze, polszczyzny nie psują, żadnych głosek nie wypuszczają, wszystko ładnie

i dobitnie wymawiając (...). Łóżko, stół, ławka, obraz, skrzynia, garnki, miski, łyżki i szafka, sprzętem Kujawiaków; szczerłość, skromna niewinność ich przymiotem.” Tak pisał w 1830 roku Łukasz Gołębiowski w pierwszym polskim dziele o kulturze ludowej, którego fragmenty można znaleźć w artykule Piotra Pawłowskiego *Brzeskie historie – 1830-1841*.

1. Zapoznanie uczniów z pojęciem - gwara oraz z jej rodzajami.
2. Rozdanie uczniom tekstów omawiających budowę i wygląd kujawskiej chaty.
Po przeczytaniu którego tekstu wykonują w grupach następujące zadania:
 - a) **Grupa I** – wyjaśnia pojęcia dotyczące budowy i wyglądu chaty kujawskiej:
 - *ambatki* – poprzeczne belki między krokiewmi dachu,
 - *alkierz* – reprezentacyjna izba lub sypialnia,
 - *szuhulce* – sześciocalowe bale drewniane,
 - *polepa* – glina ze słomą na suficie,
 - *obratelek* – drewniana klamka,
 - *zbrożyny* – drewniane kominy w kujawskiej chacie,
 - *wierzeje* – wrota,
 - *kuszki* – słomiane ule dla pszczoł,
 - *spichlerz* – pomieszczenie do przechowywania zboża.

b) **Grupa II** – wyjaśnia znaczenie przysłów i powiedzeń o chacie:

- Szczyński tyn dóm, gdzie pajónki sóm.
- Dobra gospodyni – dom wesołym czyni.
- Dobra gospodyni ma i w komorze i w skrzyni.
- Bez rodziny, ni domu niepotrzebnyś nikomu.
- Chałupka – choć ciasna, ale własna.
- Cudza strzecha – nie pociecha.
- Gość w dom, Bóg w dom.
- Nie życz złego nikomu, byś tego nie zastał w domu.
- Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej.

c) **Grupa III** – przedstawienie i wyjaśnienie przykładów stosowania gwary i użycia wyrazów, dzisiaj mało spotykanych w gwarze kujawskiej:

- ✓ Gwary kujawskie należą do typu gwar wielkopolskich (zachowują spółgłoski *sz, ź, cz*). Nawiązują do gwar mazowieckich końcówką: **-amy** (jabłuszkamy). Zaimki osobowe: jo (ja), ón, óna, óni, óne.
- ✓ **Samogłoska a** – występuje jak **a** (dasz) albo z pochyleniem do **o** np. borszcz; przed *n, m* występuje **o** lub **ó** nora, nóm.
- ✓ **Samogłoska e** = ma dwie formy: np. jeden, niech, albo y lub **i** np. dobrogo.
- ✓ **Samogłoska o, ó = o** brzmi w zasadzie jak **o**, może jednak przejść w dwugłoskę **to** (w zapisie przyjęto formę **uo**) na początku wyrazu: uokno, lub po spółgłosce: kuościól itp.
- ✓ Nastąpił zanik końcówki – **az** na rzecz – **o** w wyrazach tero – teraz
- ✓ Ogólnopolskiemu **ó** – odpowiada na Kujawach dźwięk pośredni między **u - o** (w pisowni znak **o**) np. dom, ón.
- ✓ **Samogłoski nosowe a, c** – najczęściej rozkładają się na element ustny: **n, ó, m**: bende, beńdziesz, rence.
- ✓ Nazwy potomstwa zwierząt domowych i gospodarskich są zaopatrzone w przyrostek – **ok**: kociok, psiok, żrybok, kurczok.

<i>rzempeła</i> (skrzypek)	<i>pętówki</i> (kartofle),	grej – graj
<i>ćmuk</i> (człowiek zasepiony),	<i>termedyje</i> (kłopot)	dej – daj
<i>dziewczyko</i> (dziewczyna)	<i>rozgardja</i> (nieład),	wczorej – wczoraj
<i>finek</i> (piesek),	<i>żorować</i> (ubolewać)	wim – wiem
	<i>chojarek</i> (świerczek)	pjirsi – pierwsi
		kupej – kup

d) **Grupa IV** – wyjaśniają czym zajmowali się ludzie na wsi wykonujące następujące zawody, wymieniają „ginące zawody” spowodowane postępowaniem technicznym – przedstawiają ich znaki cechowe wg wzorów z książki J. Urbański „Znaki cechowe (1900r.)”.

STOLARSTWO, RZEŹBIARSTWO, SNYCERSTWO, ZABAWKARSTWO, BEDNARSTWO, WIKLINIARSTWO, GARNCARSTWO, ZDUŃSTWO, SZTUKATERSTWO, HAFCIARSTWO, TKACTWO, KORONKARSTWO, KUŚNIERSTWO, KALETNICTWO, BIBUŁKARSTWO, LUDWISARSTWO,

RYMARSTWO, SZEWSZTWO, KOWALSTWO, PŁATNERSTWO, PRZEDZENIE LNU, PIECZENIE CHLEBA

Warto pielęgnować ginące zawody, poznawać, próbować w nich swoich sił oraz szukać ich w lokalnej społeczności. Rzemieślnicy i artyści ludowi istnieli od wieków, a dzięki nim nadal pozostają miejsca, gdzie wielowiekowa tradycja wykonywania różnych przedmiotów ręcznie nie zginęła. Twórczość ludowa jest mocno osadzona w historii i kulturze polskiej wsi.

- e) Po zakończonej pracy w grupach następuje prezentacja – przedstawiają swoje wyniki pozostałym grupom.

3. Uczniowie oglądają reprodukcje obrazów o tematyce wiejskiej przedstawiające:

a) krajobraz wiejski

- ✓ Jan Falsyfikat „*Chata wiejska*” – olej na desce, własność prywatna /artyzm.com/
- ✓ Jonasz Stern „*Pejzaż z chatą*” Lwowska Galeria Obrazów /klub.senior.pl/ Stanisław Czajkowski „*Zagroda wiejska*”, 1923, olej na tekturze, Lwowska Galeria Sztuki, Lwów /artyzm.com/obrazy/czajkowski-zagroda-m.jpg/
- ✓ Emil Lindeman „*Chata*”, 1912, Sztabin, olej na kartonie, własność prywatna /artyzm.com/obrazy/lindeman-sztabin-m.jpg/
- ✓ Jerzy Potrzebowski „*Pejzaż wiejski*”, olej na tekturze, własność prywatna /artyzm.com/obrazy/potrzebowski-pejzaz-m.jpg/
- ✓ Wiktor Korecki „*Chata w śniegu*” /artyzm.com/

b) zajęcia ludności na wsi

- ❖ Leszek Piasecki „*Oracz*”, olej na płótnie, własność prywatna /artyzm.com/obrazy/piasecki-oracz.jpg/
- ❖ Włodzimierz Tetmajer „*Żniwa*” /www.stankiewicz.com/obrazy/86.jpg/
- ❖ Apoloniusz Kędzierski „*W polu*”, 1889, olej na płótnie, Muzeum Narodowe, Wrocław /artyzm.com/obrazy/kedzierski-in.jpg/
- ❖ Karol Kossak „*Orka*”, akwarela na papierze, własność prywatna /artyzm.com/obrazy/kossak-karol-orka-m.jpg/
- ❖ Adam Setkowicz „*Powrót z pola*” olej, tektura, /www.desa.art.pl/.../img_low/91_12.jpg/
- ❖ Aleksander Gierymski „*Krajobraz wiejski ze sztafajem*”, olej na płótnie, własność prywatna /artyzm.com/obrazy/gierymski-aleksander-rural.jpg.
- ❖ Zofia Stryjeńska „*Prządka*” 1953, Muzeum Narodowe /www.poland.gov.pl/generuj/800/600/gallery/kal/
- ❖ Stryjeńska Zofia „*Żniwa*” gwasz / tektura, św ramy, /antyk.krakow.pl/

4. Słuchają *Sonetu I* Jana Kasprowicza podczas słuchania muzyki Chopina /mazurek – który zawiera syntezę trzech tańców ludowych Mazowsza i Kujaw lub Fantazji na tematy polskie A-dur op. 13. Polskość muzyki przejawiała się w całej twórczości Chopina, ale w mazurkach najsilniej, ponieważ gdy je pisał Polski nie było na mapie

Europy. Była podzielona na zabory. Najpiękniej o Polsce przemawiała muzyka Chopina.

Jan Kaspróicz – Sonet I

Chaty rzędem na piaszczystych wzgórkach;
Za chatami krępy sad wiśniowy;
Wierzby siwe poschylały głowy
Przy stodołach, przy niskich obórkach.

Płot się wali; piołun na podwórkach;
Tu rzą konie, ryczą chude krowy,
Tam się zwija dziewczek wieniec zdrowy
W kraśnych chustkach, w koralowych sznurkach.

Szare chaty! nędzne chłopskie chaty!
Jak się z wami zrosło moje życie,
Jak wy, proste, jak wy, bez rozkoszy...

Dziś wy dla mnie wspomnień skarb bogaty,
Ale wspomnień, co łzawią obficie -
Hej! czy przyjdzie czas, co łzy te spłoszy?!...

W sonecie przedstawiony został dokładny opis zewnętrznego kujawskiej wsi. Możemy zobaczyć tu: chaty, wiśniowy sad, siwe wierzby przy stodołach. Widok ten nie jest piękny, ponieważ możemy zobaczyć również walący się płot, chude krowy, brud. Z dużą dokładnością zostały opisane dziewczyny w kujawskich strojach, które są kontrastem wobec ubóstwa i szarości. Ich obecność oraz piękno powoduje, że na chwilę zapomina się o szarości i zachwyca się wiejskim bogactwem kulturowym.

- Przypomnienie czym jest opis, czyli szczegółowe informacje o wyglądzie czegoś lub kogoś. W opisie bardzo ważne są przyimki, wyrażenia przyimkowe określające stosunki przestrzenne, przymiotniki i przysłówki.
- Opisz chatę kujawską wykorzystując informacje z otrzymanego tekstu oraz z innych materiałów, rozwiąż krzyżówkę.

KRZYŻÓWKA

Poznałeś niektóre elementy folkloru Kujaw, wstaw podane wyrazy w odpowiednie miejsca krzyżówki, a następnie przyporządkuj hasła odpowiednim definicjom.

MISŃNIK, HAFT, SKRZYŃIA, PAJĄK, GORSET, CZEPIEC

1.	C	Z	E	P	I	E	C
2.	H	A	F	T			
3.	G	O	R	S	E	T	
4.	P	A	J	A	K		
5.	M	I	S	N	I	K	
6.	S	K	R	Z	Y	N	I

1. Na głowie dawnej mieszkanki Kujaw – sztywny, kolorowy wykonany z plisowanych wstążek -
2. Ozdabiał stroje kujawskie – kobiece czepce, kołnierzyki, bluzki, fartuchy –
3. Młode dziewczyny na Kujawach zakładały go na białe bluzki –.....
4. Barwna ozdoba izby chłopskiej wieszana pod sufitem, wykonana ze słomek i kolorowych papierków, mająca przynieść dostatek całemu domowi –
5. Tak nazywano na Kujawach malowany kredens, czyli mebel z półkami służący do przechowywania najładniejszych talerzy, kubków, mis fajansowych –
6. W niej trzymano posag młodej dziewczyny, a później odświętne stroje i ozdoby. Świadczyła o zamożności i prestiżu panny, a następnie gospodyni –
7. Zapoznanie i omówienie charakteru twórczości artysty, powstałej podczas jego pobytu na Kujawach – utwory dedykowane swojej narzeczonej Marii Wodzińskiej do tekstów S. Witwickiego – *Gdzie lubi A-dur, Precz z moich oczu f-moll, Śliczny chłopiec D-dur, Pierścień Es-dur* /do wyboru przez nauczyciela/.
8. Omówienie twórczości M. Wodzińskiej – prezentacja jej obrazów.
 - Maria Wodzińska (1819-1896) – „*F. Chopin*” akwarela
 - Maria Wodzińska – „*F. Chopin*” litografia, 1836,
 - Maria Wodzińska – „*Portret brata Antoniego Wodzińskiego*”
/http://images.google.pl/image/
 - Maria Wodzińska – „*Dwóch mężczyzn i chłopiec*” akwarela na papierze w sztambuchu artystki (s. 71), ofiarowanym jej przez kompozytora w 1836 /archiwa.gov.pl/

Maria Wodzińska (1819–1896) – znana malarka drugiej połowy XIX w. W latach 1833 – 1835 przebywała z rodziną w Genewie, gdzie poznała Juliusza Słowackiego, który poświęcił jej jeden ze swoich wierszy pt. "W sztambuchu Marii Wodzińskiej". Przebywając w Dreźnie Maria poznała Fryderyka Chopina w 1835 r. W 1836 r. zaręczyli się, lecz rodzina Marii nie wyraziła zgody na ślub uważając Chopina za "zbyt chorowitego jak na męża". Do końca życia jednak rodzina Wodzińskich, pozostawała w zażyłych stosunkach z kompozytorem. Po powrocie do kraju mieszkała z rodziną w Służewie na Kujawach. Wyszła za mąż 24.VII.1841 za hrabiego Józefa Skarbka. Po rozwodzie wyszła po raz drugi za mąż za Władysława Orpiszewskiego w 1848r. Zmarła 7.XII.1896 r. została pochowana w Kłóbce.

9. Na kartce bloku rysunkowego wykonaj pastelami projekt wycinanki ludowej, koronki dekoracyjnej lub papierowej firanki. Wykorzystaj kujawskie motywy ludowe (np. różyczki, kiście winogron, ptaszki)
10. Sporządź rysunek chaty kujawskiej lub wykonaj ilustrację w formie plastycznej prezentacji zajęcia ludności wiejskiej(np. w kuźni u kowala, w dawnej szkole, ludzie podczas pracy w polu itp.).

11. Na boisku wykonaj symetryczną kompozycję jednoosiową we wzorach kujawskich za pomocą sypania piasku wg zwyczaju rozpowszechnionego wśród społeczności wiejskiej – wzory pojawiały się wtedy przed domami.

III. Ewaluacja

Na koniec zajęć nastąpi ocena prac plastycznych – wystawka wykonanych prac oraz ocena aktywność w czasie zajęć (pomysłowość grupy), obserwacja zaangażowania uczniów podczas pracy indywidualnej i w grupie oraz odczytanie najciekawszych opisów kujawskiej chaty.

IV. Literatura

- pl.wikiquote.org/wiki/Przysłowia_polskie,
- www.polskiinternet.com/polski/info/przyslowia.html ,
- www.bip.kruszwica.gmina.pl/,
- kasprowicz.klp.pl/,
- <http://www.ckis.konin.pl/>,
- <http://www.stankiewicz.e.pl/>,
- <http://www.troszczyk111.republika.pl/kujawy>,
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Wodzińska,
- <http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/>,
- A. Misior – Waś „*Lubię tworzyć*”,
- J. Urbański „*Znaki cechowe (1900r.)*”, „Zespół” 1985r.
- <http://images.google.pl/images>,
- www.artyzm.com/obrazy/,
- www.stankiewicz.com/obrazy,
- www.desa.art.pl,
- archiwa.gov.pl,
- antyk.krakow.pl,
- www.poland.gov.pl.